

3. Пентилюк М. І. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. / М. І. Пентилюк, І. І. Маруніч, І. В. Гайдаєнко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 224 с.

4. Токарська А. С. Культура фахового мовлення правника : навч. посіб. / А. С. Токарська, І. М. Кочан. – Л. : Світ, 2003. – 232 с.

Голіченко Л. М., завідувач кафедри українського ділового мовлення Національної академії Служби безпеки України, кандидат філологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мовна політика в Україні ставить перед вищою школою ХХІ століття надважливе завдання, що полягає в підготовці фахівців високого професійного рівня, які (поряд зі спеціальними знаннями, вміннями та навичками) повинні володіти українською мовою як державною в усіх її формах – усній і писемній. Саме реалії сьогодення вимагають від майбутніх юристів захисту української мови як державної у всіх сферах діяльності, а фаховій зокрема. Сучасний конкурентоспроможний фахівець з юридичної спеціальності повинен бути носієм українськомовної культури, на високому рівні володіти державною мовою відповідно до норм усного та писемного мовлення. Варто зазначити, що на сьогодні в Україні важливим чинником консолідації нації є усвідомлення статусу української мови як державної в усіх сферах життєдіяльності людини, а у фаховій зокрема. Це і зумовлює актуальність задекларованої теми.

Важливою справою національного відродження України сьогодні є піднесення культури мови суспільства, озброєння знаннями стилістичного багатства рідної мови спеціалістів, які використовуватимуть слово як знаряддя праці, носія інформації, професійну вербальну зброю та засіб духовного впливу – і в такий спосіб сприятимуть піднесенню культури та духовності народу. Особливо це стосується фахівців юридичного сектору Служби безпеки України, які повинні бути провідниками і правової, і мовної культури, утілювати в життя декларовану

десятою статтею Конституції України державність української мови, сприяти функціонуванню української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Фахова мова працівників Служби безпеки України ґрунтується на нормах сучасної української літературної мови. Нормативним вважають мовлення, що відповідає системі мови, не суперечить її законам, у якому варіант норми має нові семантико-стилістичні можливості, увиразнює, уточнює контекст, дає додаткову інформацію, у якому не допущено стилістичного (і стильового) дисонансу, у якому доречно обґрунтоване використання форм з іншого стилю, у якому немає змішування норм різних мов під впливом білінгвальної мовленнєвої практики. Фахову мовну норму розрізняють на рівні вимови, наголошування, лексики, словотворення, морфології, синтаксису, стилістики, орфографії та пунктуації. За допомогою усного мовлення, головного інструмента спілкування, здійснюється комунікативна й управлінська діяльність. Писемне мовлення має бути граматично і стилістично правильно оформленим.

Ф. С. Бацевич зазначає: «Культура мовлення – володіння адресантом нормами усного і писемного літературного мовлення, уміння використовувати зображальні засоби мовного коду в різних умовах, сферах, регістрах спілкування відповідно до мети і змісту комунікації» [1, с. 330]. Формування культури мовлення майбутніх юристів відбувається безпосередньо під час вивчення навчальних дисциплін філологічного циклу. Курс «Українська мова професійного спрямування» є важливим для професійного зростання фахівця в умовах вищої школи. Адже саме вища школа покликана сформувати високий рівень володіння українською мовою у професійній, соціально-побутовій та ін. сферах життєдіяльності.

Під час укладання документів потрібно враховувати, що мова офіційно-ділового стилю повинна відповідати нормам сучасної української літературної мови, бути однозначною та загальнозрозумілою.

Офіційно-діловий стиль має виразний книжний характер; укладаючи ділові папери, перевагу потрібно надавати книжним словам (*прибути, відбути, перебувати*). Щоб уникнути різних тлумачень багатозначних слів, їх уживають переважно у прямому значенні, зумовленому контекстом (*Контракт укладається на певний термін, що його визначають сторони*). Характерним для цього стилю є вживання загальномовних

метафор та *метонімії* (*брати до уваги, керівництво університету, підпис під документом*). Потребою забезпечити адекватність і точність передавання інформації, швидко обробити документи зумовлене вживання однотипних лексем, які не можна замінити *синонімами* (від грец. *synonymos* – однойменний) – словами, що «мають близьке або тотожне значення, але відрізняються звучанням». Обмежене використання синонімів в офіційно-діловому стилі спричинене тим, що ці слова майже завжди вносять у мовлення нові відтінки значення. Небажаним, зокрема, є й уживання в одному тексті абсолютних синонімів (*юриспруденція – правознавство, відсоток – процент,, століття – сторіччя*). Для чіткого розрізнення понять, уявлень, точного вираження думки, увиразнення непеєднуваності описуваних реалій в офіційно-діловому стилі використовують *антоніми* (від грец. *anti* – проти, *opota* – ім'я) – слова переважно однієї частини мови, що мають протилежне значення: *прийняття (на роботу) – звільнення (з роботи), (дисциплінарне) стягнення – (заходи) заохочення, акт приймання – передавання*. У мові офіційно-ділових документів не вживають *омоніми* (від грец. *homos* – однаковий і *opota* – ім'я) – слова, що однаково звучать, але мають різне значення [3, с. 122–125]. Заборонено використовувати міжмовні омоніми: рос. *неделя* (укр. *тиждень*) та укр. *неділя* (*день тижня*); рос. *человек* (укр. *людина*) та укр. *чоловік* (*особа чоловічої статі*). Близькими за звучанням, але різними за значенням є слова-*пароніми* – слова, близькі за звучанням, але різні за значенням [3, с. 454]. Звукова подібність лексем *громадський – громадянський, відносини – відношення, покажчик – показник* може призводити до *гетерофемії* (помилкового вживання одного слова замість іншого) або *малапропізмів* – перекручування слів літературної мови, унаслідок чого спотворюється зміст висловлення. В офіційно-діловому стилі активно вживані *терміни* різних галузей науки і виробництва. До термінологічної лексики належать слова і словосполучення (аналітичні номінативні одиниці), які використовують для точного визначення понять різноманітних галузей науки і техніки. Виокремлюють терміни *загальнонаукові* (*система, доказ, закон, класифікація*), які вживають практично в усіх галузевих термінологіях, *міжгалузеві* (*приватна власність, екологічні витрати*), що їх використовують у кількох споріднених або й віддалених галузях, та *вузькоспеціальні* (*позов, свідок, карна справа, конфіскація*), характерні лише для

певної галузі. Одним із шляхів поповнення лексичного складу кожної мови є запозичення слів з різних мов. Серед них виділяють *запозичення*, *інтернаціоналізми* та *власне іношомовні слова*. *Запозичення* – це давно засвоєні слова, що нічим не відрізняються від питомих українських; в українській мові вони вживаються як загальноновживані стилістично нейтральні слова. *Інтернаціоналізми* (фр. internationalism, від лат. inter – між та patio – народ [3, с. 267] – слова, що вживають у різних мовах. *Власне іношомовні слова* – це слова, що мають ознаки чужомовності. Вони активно вживані в офіційно-діловому стилі, де, виконуючи називну функцію, слугують термінами: *де-юре*, *де-факто*, *інстанція*, *презумпція*, *мораторій*. Перенасичувати такими лексемами тексти не варто, оскільки надуживання таких слів спричиняє небажану варіативність та водночас засмічує українську мову. Сьогодні глобалізаційні процеси сприяють активному входженню в українську мову англіцизмів. Ці запозичення не завжди вмотивовані, вони витісняють з української мови питомі слова та вирази або раніше запозичену лексику. Отже, рекомендуємо слова іношомовного походження за умови невмотивованого вживання замінювати українськими відповідниками. Наприклад: *генерація* – *покоління*; *екзит-пол* – *опитування на виході*; *електорат* – *виборець*; *квінтесенція* – *найважливіше*, *найістотніше*; *консенсус* – *згода*, *одностайність*; *перманентний* – *постійний*, *безперервний*; *суїцид* – *самогубство* та ін.

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо, що формування лексичної українськомовної компетентності майбутніх юристів Служби безпеки України повинно відбуватися впродовж усього періоду підготовки здобувачів вищої освіти, а навчальна дисципліна «Українська мова професійного спрямування» є домінантом у забезпеченні освітнього процесу для сучасного конкурентоспроможного фахівця нової генерації.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.

2. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. : 200 000 слів / В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконті, 2007.

3. Токарська А. С. Довідник з фахового мовлення для працівників правоохоронних органів : [підручн.] / А. С. Токарська, І. М. Кочан. – К. : Знання, 2008. – 418 с.